

Проблеми на взаимодействието на туризма с околната среда

Илияна Костова

Problems of the interaction between tourism and the environment: The paper reveals the necessity of finding balance between nature and tourism. The interdependence between them is shown in both negative and positive side. There are enough possibilities to be fulfilled in order the harmony between tourism and nature to be achieved. The tourist industry should be willing to invest a certain potential in this. The role of the state is substantial.

Key words: Tourism, Environment, Nature, Ecology, Carrying capacity, Ecolabels

ВЪВЕДЕНИЕ

Връзка и взаимозависимостта между развитието на туризма и съхраняването на околната среда е непосредствена и неуспорима. Това налага да се намерят най-ефикасните средства и методи за постигане на хармония между тях и взаимно позитивно въздействие. Според съвременния тълковен речник «взаимодействие е взаимна връзка между предмети и явления, която регулира техните действия.» [3] Целта на настоящия доклад е да се разкрият основните аспекти на влиянието на туристическата дейност върху околната природна среда, за да се подчертаят положителните резултати и проблемите, както и начините на тяхното решаване, с цел постигане на баланс и хармония при взаимодействието между туризма с околната среда.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Понятието „околна среда“ се появява през 70-те години. Околната среда включва не само земята, въздуха, флората и фауната, но обхваща „хората, техните творения и социалните, икономическите културни условия, които влияят върху живота им“. Околната среда се разглежда със съставлящите я при основни елементи: физически /абиотични, т.е. неживата природа/; биологични /жива природа/ и социално-икономически, включително културно-исторически /социална среда/ [8]. Околната среда, без значение дали е преобладаващо природна или в по-голямата си част създадена от човека, е един от основните ресурси за туризма. Растежът на туризма води неизбежно до модификации в нея. Околната среда не е тъждествена с околната природна среда, тя я включва в себе си. Природна среда включва биотичните и абиотични компоненти и техните взаимодействия [6]. Околната природна среда изпитва върху себе си влиянието на човека и неговата дейност.

Туризмът е не само продукт на тази среда и зависи от промените в нея, но при своето развитие оказва обратно влияние върху нейните компоненти. Природната среда като понятие е използвана от много автори като синоним на околна среда. За да се подчертаят промените, които са дело на човека, се говори за антропогенна или антропогеннотрансформирана природа или природна среда [4]. В настоящия доклад ще се разкрият основно проблемите на взаимодействието на туризма с природната околна среда, тъй като негативните екологични последиците, които настъпват в резултат на това взаимодействие в даден туристически район често засягат и се отразяват на екологичното равновесие на съседни и по-отдалечени райони, което прави значима актуалността на проблема за баланса между развитието на туризма и съхраняването на околната среда.

Туризмът в повечето случаи се явява заплаха за околната среда и най-вече природата. Туризмът допринася за разрушаването и унищожаването на същите природни ресурси, които първоначално са привлекли туристите към този район. Щетите, причинени от развитието на туризма са в правопрпорционална зависимост от броя на посетителите и продължителността на техния престой, т.е. когато се наблюдава «свръхпосещаемост» на дадена туристическа дестинация, термин

въведен в англо-американската литература, за да се изрази свръхексплоатацията на природните територии [9]. Екологичните последиците от развитието на туризма могат да се разделят в няколко групи: 1) Изчерпване и изтощаване на природните ресурси като земя, вода и други местни ресурси; 2) Замърсяване на въздуха, водата и почвата. Изхвърляне на твърди отпадъци, разливи. Деградация на пейзажа и архитектурно замърсяване. Високи нива на шум; 3) Загубата на биологично разнообразие; 4) Климатичните промени, свързани със засилване на парниковия ефект и изтъняване на озоновия слой.

Туризмът може да има и положителен принос за подобряване на околната среда, като се превръща в стимул за опазване, съхраняване и защитаване на природните ресурси. Туристическата индустрия може да насочи вниманието към важни екологични проблеми и да предизвика приемането на проекти, които консервират и запазват природната среда и така да се превърне в съюзник на природозащитните организации. Туризмът повишава интереса към природните и антропогенни ресурси и по този начин позволява те да бъдат защитени и опазени. Създаването на националните и природни паркове подпомага съхраняването на ценни природни ресурси, като едновременно са достъпни за туристическо движение. Резерватите, като защитена територия, целят да се запази непокътнатия вид на природната среда, като в някои от тях посещенията са ограничени, а в други достъпът до тях е разрешен само за специалисти. Създаването и разширяването на защитените територии допринася за ефективното използване на природните ресурси и налагането на санкции при тяхното увреждане. Туризмът допринася и за увеличаване популацията на някои диви животни и площта на определени растителни видове. Не по-маловажен е и приносът на туризма за повишаване екологичното съзнание на хората.

Туризмът не може да се развива без подкрепата на държавата. Тя има и ключова роля при регулиране взаимодействието между околната среда и туристическата дейност. Държавата притежава целия инструментариум за провеждане на своята политика, както и начините на въздействие върху отделните проблеми, като държавно законодателство, конкретни инструменти, ограничения, стимули. България е първата европейска страна приела и развила собствена Национална стратегия за биологично разнообразие. Тази стъпка е основа за последователно разработване на законодателни мерки първо по отношение устойчивото управление на природата и по опазване на културно-историческото наследство. В България има създадена мрежа от 3 национални, 9 природни парка, 89 резервата е , много екопътеки и природни забележителности. Националната стратегия за екотуризъм предвижда развитието на устойчиви форми на туризъм в съсредоточие около „една стратегическа мрежа от защитени територии и природни забележителности [2]. Законът за опазване на биологичното разнообразие предвижда изграждането на Национална мрежа от защитени територии и Национална екологична мрежа. Предназначението им е да обединят в система основните защитени територии, буферни зони и други значими територии.

Програмата на ЕС за опазване на природата Натура 2000 е европейска мрежа за защита на природни територии. Целта на мрежата е да се осигури оцеляване и запазване на най-ценните и застрашени европейски видове и местообитанията. Дава се възможност да се спаси природата, като се осигурява развитие на алтернативния туризъм и се планират дейностите, които се осъществяват в защитените територии. Повечето от рекреационните дейности са съвместими с изискванията на Директивата за местообитанията и тази за птиците. Ключът е в доброто планиране и мъдро ползване на природните ресурси. Така се осигуряват условия, при които дейностите за почивка сред природата всъщност не унищожават това, заради което съществуват. Перспективите са свързани с развитието на алтернативни форми туризъм, които са в синхрон с природната среда и допринасят

за запазване и съхраняване на най-ценните и застрашени природни видове и местообитания като едновременно с това допринасят за устойчивото развитие на регионите, влизащи в обхвата на защитените територии.

Проблемите на взаимодействието между природната околна среда и туризма до голяма част се дължат и на липсата на достатъчно добра система и механизми за планиране и контрол върху различните дейности не само в туризма. Оценката на въздействието върху околната среда /ОВОС/ е системен процес, който изследва последствията в околната среда в резултат на различни развойни дейности в бъдеще. Тя може да бъде много важен инструмент за устойчиво развитие в територията, като посочи области, в които са възможни изменения с цел минимизиране или елиминиране на влиянията, опасни за околната среда.[5] ОВОС се осъществява чрез системно събиране и оценка на информацията относно последствията за околната среда. Целта на една ОВОС е да е не само да прогнозира последствията, но и да разкрие преимуществата и недостатъците на възможни алтернативни решения. ОВОС е неотделима част от доброто управление на околната среда.

Друг начин за постигане на баланс между туризма и експлоатацията на околната среда е чрез определяне капацитета на натоварване на дадена територия. Качеството на природните ресурси се влия от тяхното търсене и ползване. Негативното въздействие на туризма върху околната среда се появява, когато нивото на посетителите е по-голямо от способността на околната среда да се справи с последиците и промените от туристическото потребление, което то нанасят и да се поддържат приемливи граници на промяна на туристическите ресурси. Световната туристическа организация въвежда термина „пропускателна способност“ на туризма, с който определя максималния брой хората, които могат да посетят туристическа дестинация по едно и също време, без да причиняват разрушаване на физическата, икономическата, социално-културната среда, като едновременно не се допусне и понижаване на качеството на удовлетвореност на посетителите.[10] Знаейки колко е толерантния за територията брой посетители, е възможно създаването и прилагането на различни мерки за управление и контрол на безгранично интензивно разрастване на дейността.

За намаляване негативното влияние на туризма върху природната среда се използват различни техники, обособени от М. Воденска в две основни групи: макротехники и микротехники. Макротехниките са свързани с управлението на различни туристически дестинации и връзката между тях, а микротехниките са свързани с управлението на туристическите потоци вътре в самата дестинация. Примери за макротехники са: 1) целенасочено създаване на изключително популярни туристически места, „медени гърнета“, с цел да се намали въздействието върху други по-чувствителни места; 2) за да се избегне пренатоварване на дестинацията се прилага политика на разпръскване; 3) зонирание, като се ограничават определени дейности на определени територии или въобще се забранява осъществяването на туристическа дейност; 4) насърчаване развитието на „мекия“ туризъм, т.е. туризмът се развива с наличните вече съоръжения, като се забранява допълнително оборудване на територията с туристическа инфраструктура, чужда на нейната природа. Чрез нея се постига бавна еволюционна промяна вместо революционно развитие [5]; 5) „зелена политика“, която допълва „мекия“ туризъм като включва и подпомагане възстановяването на природната среда; 6) създаване на екологично възприятие и мислене у туристите, като се запознават с евентуалните щети, които могат да бъдат нанесени.

Най-често прилаганите микротехники са свързани с: 1) ограничаване на достъпа, като се намалява броя на паркоместата или установяване на определен брой влизащи, или налагане на предвижване на групи с водач; 2) чрез ценови механизъм, като се повиши чувствително цената на достъп и се създаде известна

„изключителност“ на дестинацията; 3) прилагането на указателни знаци и табели. Доказано е, че хората се променят в зависимост от информацията, която им се предоставя; 4) промяна на начина на използване на територията чрез промяна в статута на дадена територия, което е най-голямото предизвикателство пред управляващите власти и една от най-трудно осъществимите техники; 5) поддържане и насърчаване на естествените процеси и др.

Друг аспект на решаване на проблемите на взаимодействието между околната среда и туризма е управлението на околната среда, което „се разглежда като система от дейности, насочени към опазване на околната среда във всички аспекти на бизнеса“ [7]. Внедряването на системи за управление на околната среда на основата на EN ISO 9001 и EN ISO 14001 би подобрила екологичната политика на фирмите в туристическия бизнес, резултатността спрямо околната среда.

Екосертификатите в туризма са възможност за туристическия бизнес да докаже, че е постигнал някаква хармония с околната среда. „Син Флаг“ е програма, която присъжда ежегодно екоприз на над 3550 плажа и яхтени пристанища в 41 държави в Европа, Южна Африка, Мароко, Тунис, Нова Зеландия, Бразилия, Канада и Карибите. Притежателите на «син флаг» гарантират, че плажа и водата са чисти, плажната ивица се почиства, има спасители, душиове, медицинска помощ, няма канализационни и промишлени отпадни води, които да замърсят район. Общоевропейската екомаркировка т.нар. Маргаритка се дава на хотели, които са изпълнили определени изисквания за екологично настаняване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Сред по-важните изводи, които позволява да се направят от представения доклад са следните: 1) туризмът е продукт на околната среда и едновременно е и заплаха за нея; 2) негативните екологични последици от туристическата дейност дават отражение на екологичното равновесие на съседни и по-отдалечени райони; 3) има изградени механизми и положителни практики, с които да се засили положителният ефект, които туризма може да оказва върху околната среда, но туристическият бизнес трябва още да допренесе и инвестира, за да го максимализира; 4) държавата има ключова роля при регулиране взаимодействието между туризма и околната среда.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Закон за опазване на околната среда, ДВ 91/25.09.2001.
- [2] Национална стратегия за екотуризъм, 2003, с.38.
- [3] Буров С., В. Бонджолова, М. Илиева, П. Пехливанова. Съвременен тълковен речник на българския език – трето издание. Gaberoff ЕООД, Велико Търново.
- [4] Байков, Б., Я. Найденов. Екология в туризма. Форком, 2011, с.24.
- [5] Воденска, М. Икономически, социални и природни влияния на туризма. Унив. Изд. „Св. Климент Охридски“, С, 2001.
- [6] Томов, В., П. Христов, А.Ненова. Екологична сигурност, ВСУ, 2007, с.200.
- [7] Томов, В., Христов, П., Ненова, А. Екологична сигурност, ВСУ, 2007, с.470.
- [8] Тончева, Т., Природоползване в туризма. Унив. изд. «Стопанство», С, 2009.
- [9] Колболский, Е. Ю. Экологический туризм и экология туризма, Издательский центр „Академия“, Москва, 2006, с.182.
- [10] Sustainable Coastal Tourism - An integrated planning and management approach, UNEP PAP, 2009, p.38.

За контакти:

ас. Илияна Костова, Катедра “Сигурност и безопасност”, Варненски свободен университет “Черноризец Храбър”, тел.: 052359558, e-mail: ilkostova@abv.bg

Докладът е рецензиран.